

Archeologienota Retie Beekstraat I

Resultaten van het archeologisch vooronderzoek

COLOFON

Titel

Archeologienota Retie Beekstraat I

Auteurs

Marleen Arckens, Niels Geelen, Jan De Beenhouwer

Plaats en datum

Wijnegem 27 september 2019

Fodio Rapport Folio 4

Wettelijk Depot D/2019/13.179/6

Projectcode

2019F235

Uitvoerder

Fodio

Turnhoutsebaan 277

B-2110 Wijnegem

fodio@fodio.be

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

Kaft

Luchtfoto winter 2018 © Geopunt

© Fodio.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze.

Inhoud

1 De resultaten van het bureauonderzoek	4
1.1 Beschrijvend gedeelte.....	4
1.1.1 Administratieve gegevens.....	4
1.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt.....	6
1.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling.....	14
1.1.4 Werkwijze.....	15
1.2 Assessmentrapport	16
1.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied	16
1.2.2 Historische situering	20
1.2.3 Archeologische situering.....	26
1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	27
1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed	29
1.2.6 Samenvatting	30
Bibliografie.....	31
Figurenlijst	32
Archeologische periodes in Vlaanderen.....	33

I De resultaten van het bureauonderzoek

I.1 Beschrijvend gedeelte

I.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2019F235
Actoren		Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 veldwerkleider
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Retie
	Deelgemeente	
	Site	Beekstraat 1
Kadastrale gegevens		Retie Afd. 2/DL OTUR 3+ DL AR 2, Sectie C, percelen 212/16S, 212/16W, 212/16V, 212/16X, 212/16Y
Oppervlakte onderzoeksgebied		3782 m2
Oppervlakte bodemingreep		3782 m2
Bounding box	punt 1 (NO)	x 197883,0 y 220271,6
	punt 2 (ZW)	x 197796,4 y 220171,8
Kadastraal percelenplan		Fig. 1
Topografische kaart		Fig. 2
Afbakening verstoorde zones		Geen
Begindatum onderzoek		8 juli 2019
Einddatum onderzoek		27 september 2019

I.1.2 Kader waarbinnen het onderzoek plaatsvindt

Criteria uit het Onroerenderfgoeddecreet die aanleiding geven tot het opmaken van de archeologienota

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen. De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerend Erfgoed-decreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerend Erfgoed-besluit van 16 mei 2014, die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016, gewijzigd op 18 juli 2017, 4 juli 2018 en 14 december 2018

Overwegend dat

- een omgevingsvergunning vereist is,
- er een bodemingreep gepland is,
- het onderzoeksgebied zich niet bevindt in een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt,
- het gebied zich niet volledig binnen het gabarit van bestaande lijninfrastructuur bevindt,
- het projectgebied geen deel uitmaakt van een beschermde archeologische site of vastgestelde archeologische zone bevindt,
- het perceelsoppervlak groter is dan 3000 m²,
- de bodemingreep groter is dan 1000 m²

dient een archeologienota bij de aanvraag tot omgevingsvergunning te worden gevoegd.

Bestaande Toestand

Het onderzoeksgebied met een oppervlakte van 3782 m² ligt in Retie, meer bepaald in het kerkdorp Schoonbroek. Het grenst in het westen aan de Kabinestraat en in het zuiden aan de Beekstraat. Parallell aan beide wegen ligt een perceelsgreppel. Het onderzoeksgebied is grotendeels in gebruik als weiland/grasland. In het oosten van het onderzoeksgebied zijn de percelen 212/16V en 212/16X in gebruik als akkerland, momenteel wordt er maïs op verbouwd. In het noorden van het onderzoeksgebied ligt een zone van ongeveer 120 m² die bedekt is met wit zand.

Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschalg winter 2018. © Geopunt

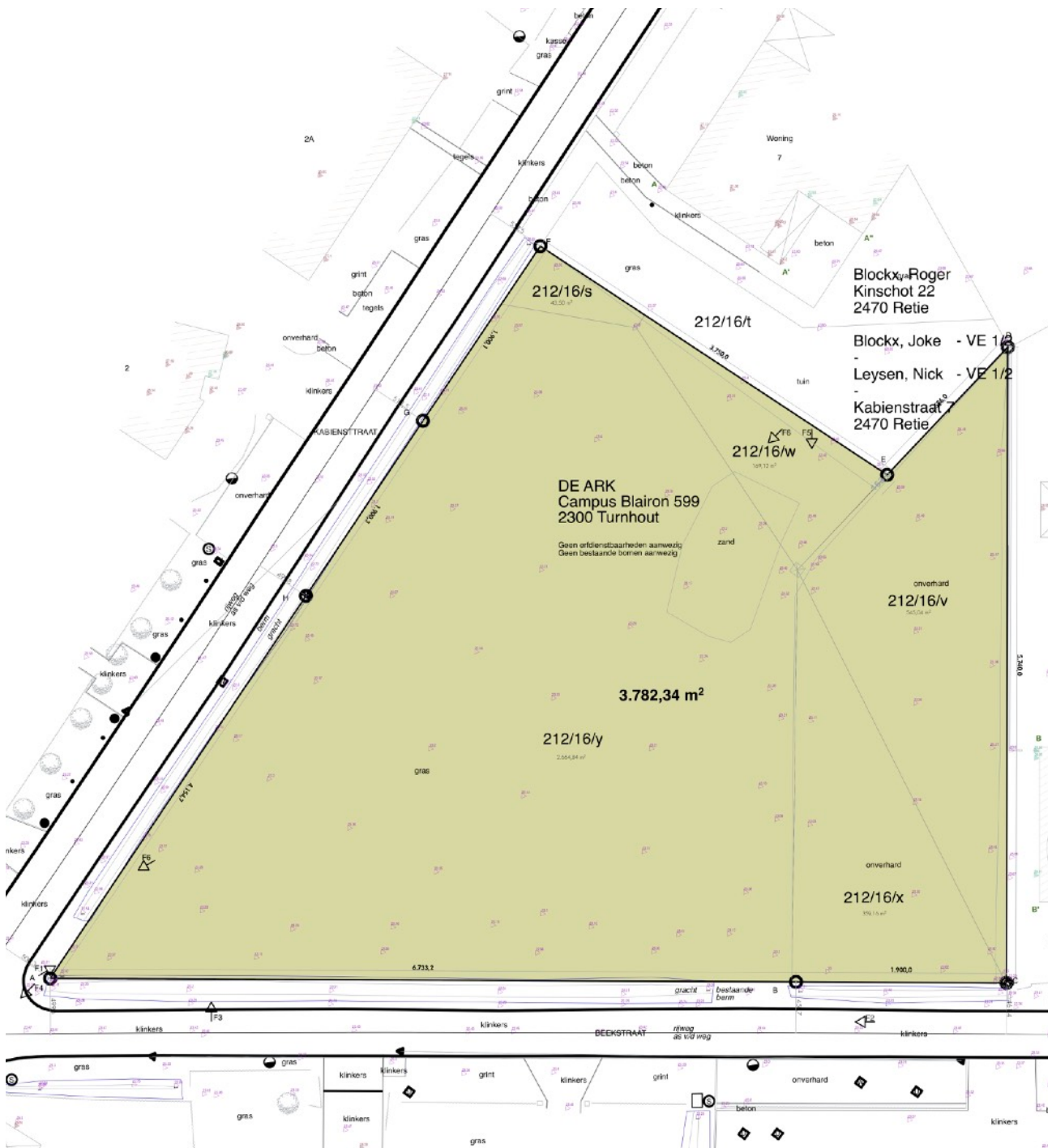

Fig. 4 Opmetingsplan bestaande toestand. © Architects in Motion 9 november 2019

Fig. 5 Zicht op het onderzoeksgebied vanaf het noorden. In de voorgrond is het rechthoekige gedeelte met wit zand duidelijk herkenbaar. (23/7/2019) © Fodio

Fig. 6 Zicht op het onderzoeksgebied vanaf het zuidwesten. (23/7/2019) © Fodio

Geplande werken en bodemingrepen

Op het onderzoeksgebied zullen twee woonblokken gebouwd worden met elk 10 appartementen en een vloeroppervlakte van 879 m². Onder de woonblokken wordt een ondergrondse gekoppelde parkeergarage gegraven met een oppervlakte van 1052 m². De onderkant van de vloerplaat van de kelder wordt voorzien op 3,75 m -mV. In elk gebouw wordt er een lift voorzien. De liftschachten worden dieper uitgegraven dan de vloer van de kelder. De onderkant van de vloerplaat bereikt daar 5,20 m -mV.

De inrit van de parking wordt voorzien in het noordoosten vanaf de Kabinestraat. De inrit wordt verhard met beton en heeft een bovengrondse oppervlakte van ca. 152 m². De verstoringsdiepte bedraagt ongeveer 50 cm -mV. Het ondergrondse deel van de inrit heeft een oppervlakte van ca. 25 m².

Tussen de inrit en het meest westelijke woonblok wordt een fietsenberging voorzien. De stalling wordt gefundeerd op een betonplaat op de volle grond. De verstoringsdiepte bedraagt ca. 50 cm -mV.

Ten noorden en ten zuiden van de woonblokken wordt ter hoogte van de hoeken van de gebouwen telkens een gekoppelde regenwaterput van 7500 l en 10.000 l geplaatst. In de noordoosthoek van het projectgebied wordt een wadi aangelegd met een maximale diepte van 0,3 m -mV.

Op verschillende locaties binnen het onderzoeksgebied worden dolomietverhardingen voorzien: in de meest zuidelijk hoek van het terrein, in de zone tussen het begin van de inrit en de woonblokken en ten zuidoosten van beide woonblokken richting de Beekstraat. De verstoringsdiepte bedraagt ca. 50 cm -mV. De totale oppervlakte die op deze manier wordt verhard bedraagt ca. 556 m².

De overige delen van het terrein worden ingericht als tuin- en groenzone.

Fig. 7 Inplantingsplan geplande toestand. © Architects In Motion 9 september 2019

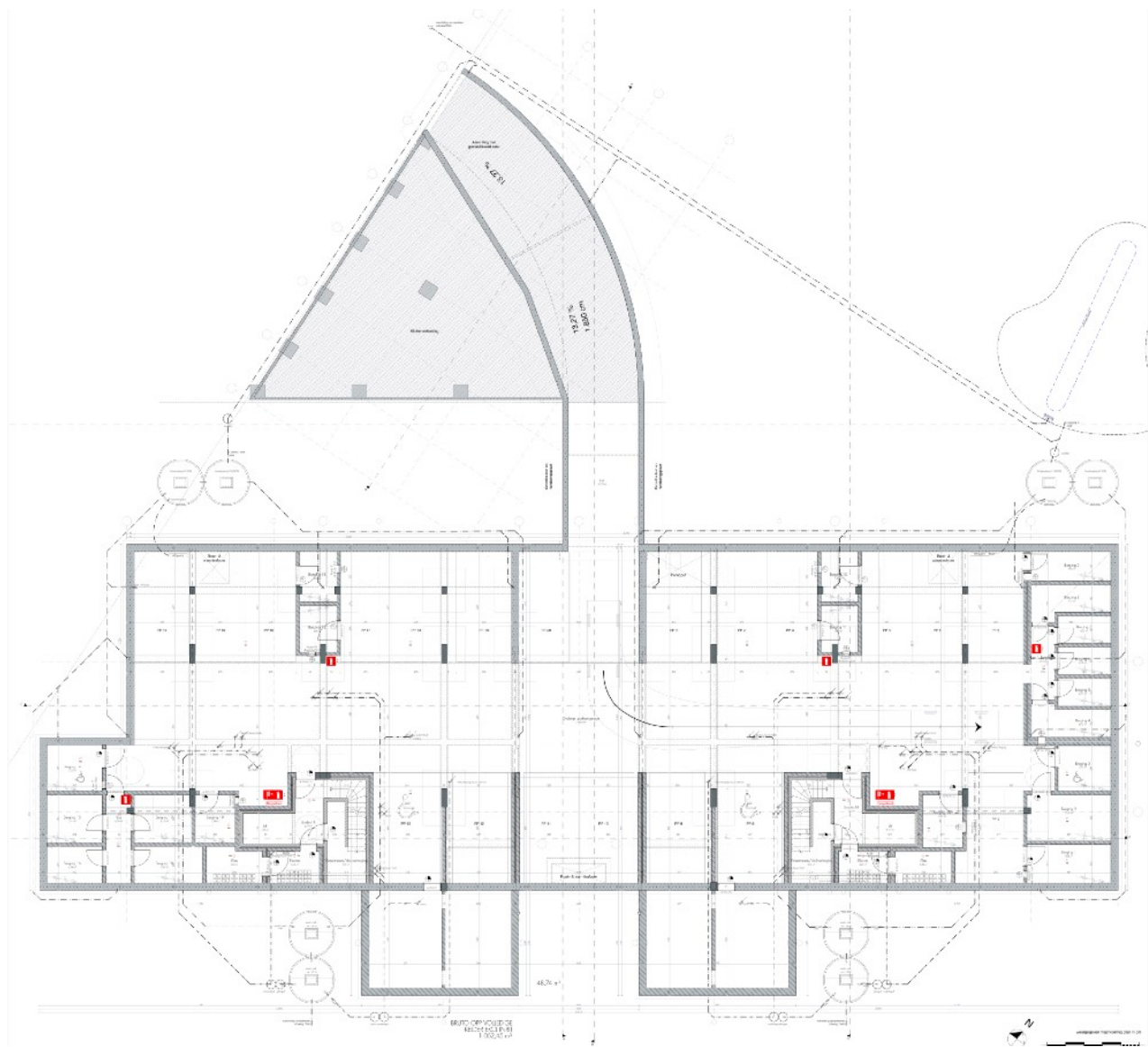

Fig. 6 Kelderplan. © Architects In Motion 9 September 2019

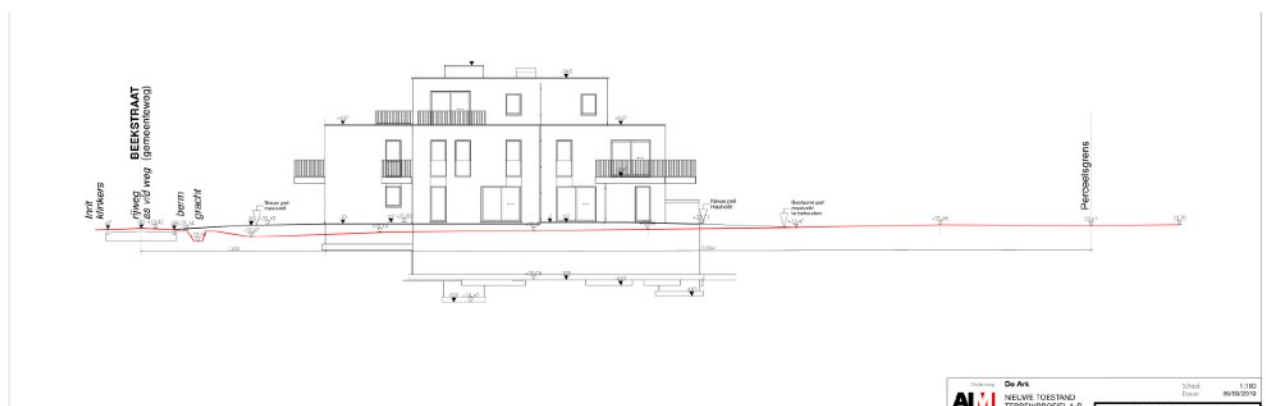

Fig. 8 Terreinprofiel zuid - noord. © Architects In Motion 9 september 2019

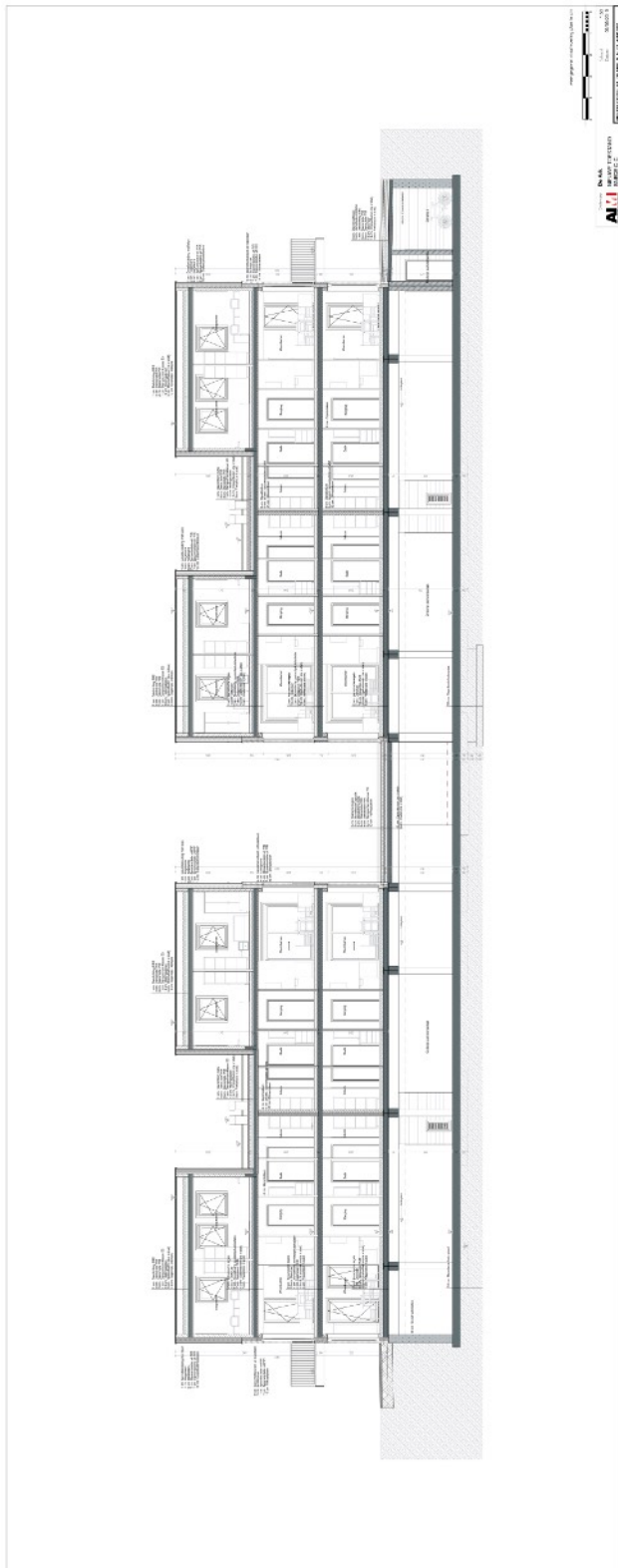
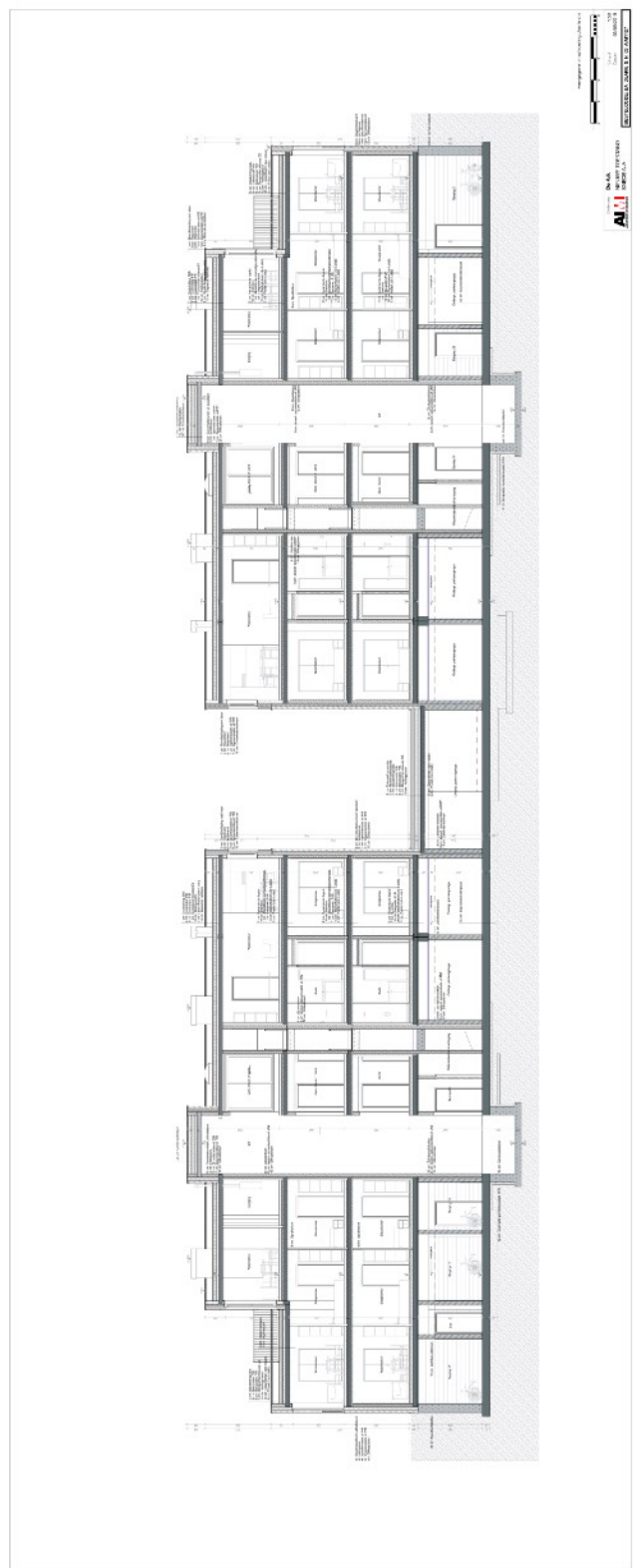

Fig. 9 Snedes. © Architects In Motion 9 september 2019

I.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstelling

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie.

Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

I.1.4 Werkwijze

Om een beeld te schetsen van het fysisch geografisch kader werd een beroep gedaan op de topografische kaart van België in digitale versie¹, de tertiairgeologische kaart, de quartairgeologische kaart, de bodemkaart volgens Belgische classificatie², het kadastraal percelenplan³ en de luchtfoto's beschikbaar via Geopunt Vlaanderen⁴. De geomorfologische kaart werd niet geraadpleegd vermits deze niet beschikbaar is voor het projectgebied. De bodembedekkingskaart werd geraadpleegd maar niet afgebeeld omdat zij geen bijkomende informatie opleverde na consultatie van verschillende reeksen luchtfoto's. Op de bodemerosiekaart ligt het onderzoeksgebied in een zone waarvoor de kaart geen informatie verschaft. De omringende percelen kennen een verwaarloosbare erosiegevoeligheid. De opdrachtgever leverde het plan bestaande toestand en alle plannen en snedes voor de geplande toestand.

Voor de historische situering van het onderzoeksgebied werd een beroep gedaan op de Ferrariskaart (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) en de kaart van Vandermaelen (1846-1854). De Popp-kaart (1842-1879) is voor het onderzoeksgebied niet beschikbaar. Er werd gewerkt met de geografische rasterdatasets van de kaarten beschikbaar via geopunt. Via Cartesius werden de historische topografische kaarten van 1873 en 1939 geraadpleegd.

Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via Web Map Service of als tiff/jpeg/pdf beschikbaar via de geoloketten van de Federale, Vlaamse en Provinciale overheden. De verwerking van de gegevens en aanmaak van de kaarten voor de archeologienota gebeurde met QGIS 2.18 Las Palmas.

Door op de recente topografische kaart en het kadastraal percelenplan de historische gegevens te georefereren, werd de historische dimensie van het landschap in de zone van het projectgebied zo goed mogelijk gereconstrueerd. De indeling en inrichting van het landschap kregen bijzondere aandacht. Het historisch grondgebruik werd vergeleken met de huidige toestand, om de impact van eventuele verstoringen te kunnen inschatten.

Bijkomend archiefonderzoek is niet uitgevoerd omdat uit de analyse van het historisch kaartmateriaal en de beschikbare cartografische bronnen geen grondgebruik naar voor komt dat dit noodzakelijk maakt.

De gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vormden de basis voor de archeologische situering van het onderzoeksgebied aan de hand van de gelokaliseerde archeologische sites en vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied. Via het geoportaal van Onroerend Erfgoed⁵ werden de inventaris van beschermde archeologische sites en de kaart van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt geconsulteerd.

¹ webservice cartoweb.be van het NGI.

² <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

³ http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nI_BE.

⁴ <http://www.geopunt.be>.

⁵ <https://geo.onroerenderfgoed.be/#zoom=9&lat=6639473.15&lon=462444.02>.

I.2 Assessmentrapport

I.2.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied

Geografische en topografische situering

Het onderzoeksgebied ligt in het centrum van Schoonbroek, een gehucht van de gemeente Retie, ongeveer 45 m ten oosten van de kerk. Retie is een gemeente in het oosten van de provincie Antwerpen. Ze behoort volgens de kaart van de traditionele landschappen tot de Centrale Kempen en het Land van Herentals en Kasterlee. Het onderzoeksgebied is terug te vinden op de topografische kaart 1:10.000 kaartblad 9/5Z.

Het onderzoeksgebied ligt op de grens van de Cuesta van de Kleien van de Kempen in het noorden met het Glacis van Beringen-Diepenbeek in het zuiden. De Cuesta van de kleien van de Kempen strekt zich uit tussen Ossendracht in het westen en Turnhout in het Oosten. Het cuestafront wordt gevormd door de zuidelijke grens van het kleiige faciës van de Groep van de Kempen. Het Glacis van Beringen-Diepenbeek is een noordwest-zuidoost gerichte strook aan de voet van de westelijke rand van het Kempisch Plateau, die afhelt in zuidwestelijke richting.⁶

In de ruime omgeving van het onderzoeksgebied daalt de topografie van het noordoosten naar het zuidwesten. Het onderzoeksgebied ligt op een zandrug tussen de vallei van de Wamp in het noorden en het Loeiense Neetje in het zuiden, ca. 570 m ten noordoosten van lager gelegen gronden die behoren tot het uiterste oosten van de depressie van de Schijns-Nete. De hoogte binnen het onderzoeksgebied daalt van 23,40 m TAW in het noordoosten naar 23,20 m TAW in het zuidwesten en 22,90 m TAW in de zuidoostelijke hoek. Het perceel ligt lager dan de omringende percelen die een gemiddelde hoogte van 23,70 m TAW bereiken. Het gaat om reeds bebouwde percelen die vermoedelijk werden opgehoogd.

Fig. 10 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2019. © Geopunt

⁶ Bogemans 2005.

De Cuesta van de Kleien van de Kempen vormt de waterscheiding tussen het Maasbekken in het noorden en het Scheldebekken in het zuiden. Hydrografisch behoort het onderzoeksgebied tot het deelbekken van de Bovenlopen van de Kleine Nete, het Netebekken en het stroomgebied van de Schelde. Veel waterlopen in de ruime omgeving van het onderzoeksgebied hebben een recente oorsprong, met uitzondering van de Wamp en het Loeiiens Neetje.⁷ De Corsendonkloop stroomt 150 m ten westen van het onderzoeksgebied, de Schoonbroekloop loopt 240 m ten zuidoosten ervan. Beide lopen ontwateren de omgeving van het onderzoeksgebied. Alle waterlopen stromen in zuidwestelijke richting.

Geologische en bodemkundige situering

Het prequartaair substraat behoort volgens de tertiair geologische kaart tot de Formatie van Brasschaat, Lid van Schorvoort, en dateert uit het Plioceen 5,4 - 1,77 miljoen jaar geleden). Deze formatie is opgebouwd uit witgrijs fijn zand dat kwartsrijk is en weinig glimmer- en glauconiethoudend.⁸

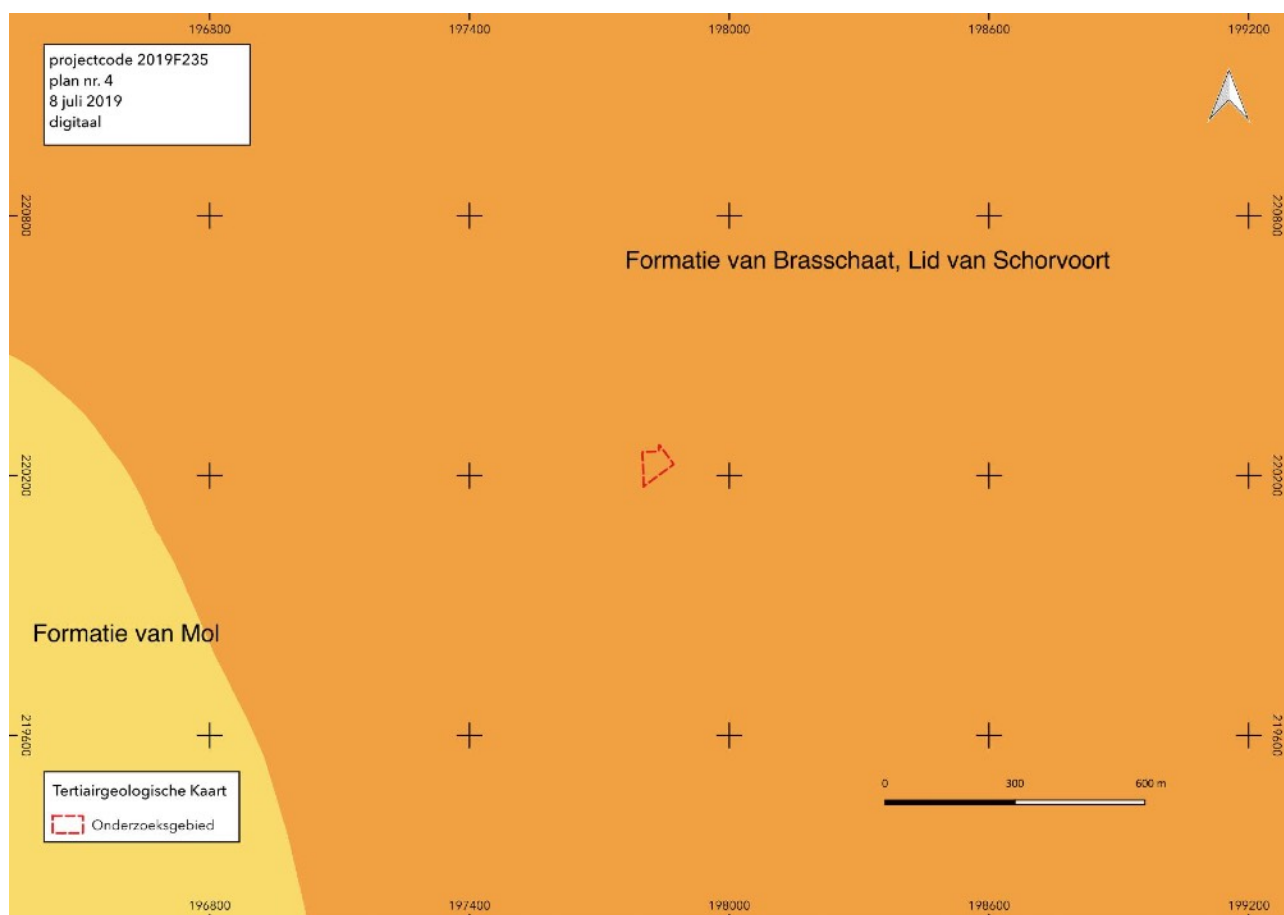

Fig. 11 Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © DOV

Op het prequartaair substraat rusten volgens de gegevens op de quartairgeologische kaart 1:200.000 afzettingen die behoren tot de Groep van de Kempen, meer bepaald de Formatie van Malle. Deze formatie is opgebouwd uit het Lid van Brasschaat en het Lid van Vosselaar. Het Lid van Brasschaat bestaat uit zandige estuariene afzettingen die gekenmerkt worden door de aanwezigheid van glauconiet, mica, vegetatieresten en veenspijkes. Bovenop deze sequentie ligt het Lid van Vosselaar, dat bestaat uit fluviatiel fijn zand dat arm is aan mineralen en vegetatieresten bevat. Zowel de estuariene als de fluviatiele afzettingen dateren volgens de Noordwest-Europese classificatie uit het vroeg-pleistoceen en volgens de internationale stratigrafische commissie uit het tertiair.

Bovenop deze afzettingen ligt het Complex van Meer. Dit complex is opgebouwd uit fijn zand met intercalaties van zeer fijn of medium zand. Er komen ook zones of banden voor met lemig materiaal. Dit complex werd

⁷ Bogemans 2005.

⁸ Databank Ondergrond Vlaanderen.

afgezet door een ondiep fluviatiel systeem, vermoedelijk van tijdelijke aard. Het complex van Meer dateert uit het midden- en laat-pleistoceen. Op het Complex van Meer rusten eolische zanden van de Formatie van Gent die dateren uit het laat-pleistoceen (weichseliaan) (profieltype 23).⁹ De dichtstbijzijnde zones met fluviatiele afzettingen uit het holoceen bevinden zich meer dan 700 m ten noordwesten en ten zuidoosten van het onderzoeksgebied ter hoogte van de valleien van de Wamp en het Loeijens Neetje.

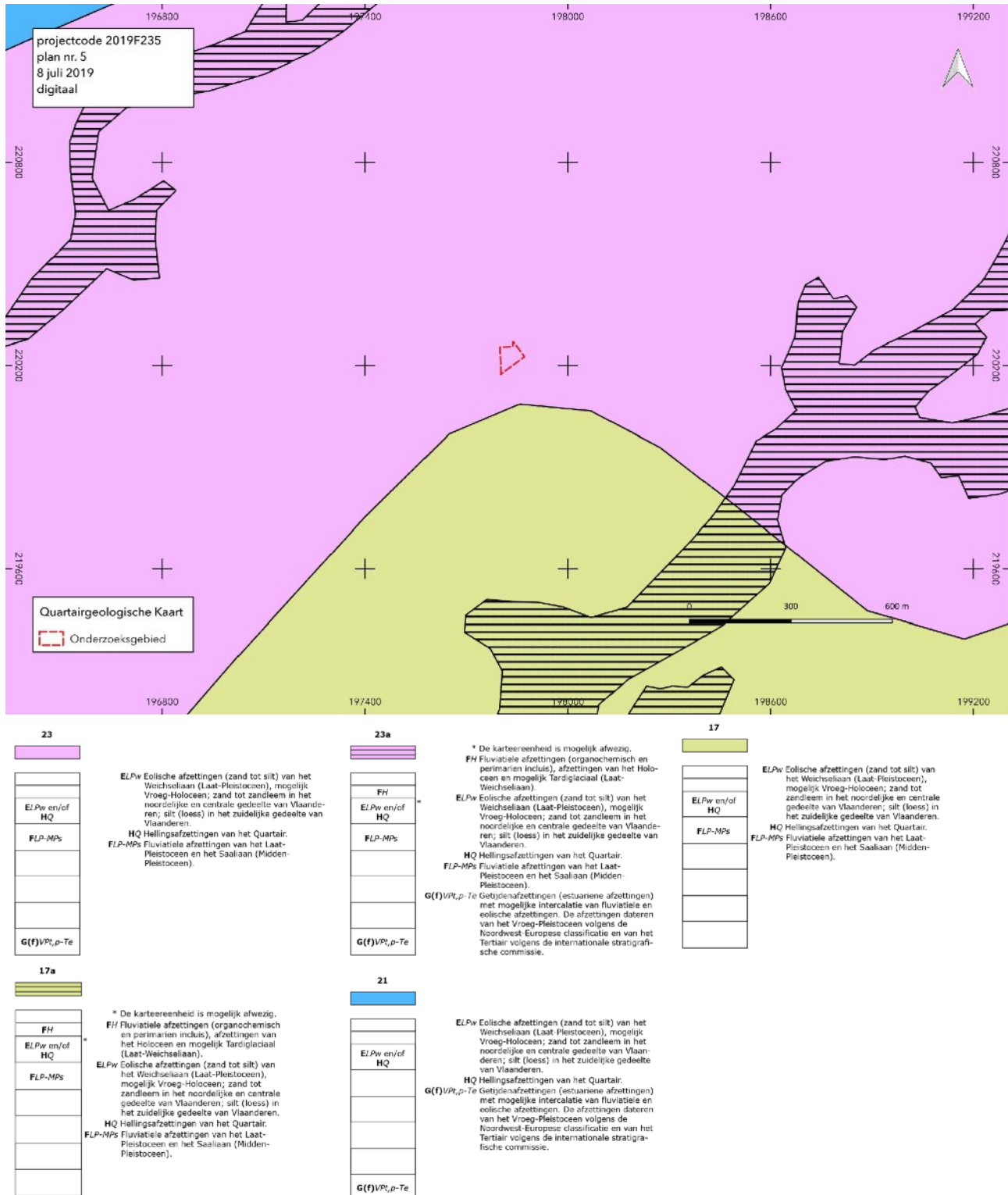

Fig. 12 Situering van het onderzoeksgebied op de quartaargeologische kaart. © DOV

⁹ Bogemans 2005-2008.

I.2.2 Historische situering

Inleiding

In de 12de eeuw maakte Retie deel uit van het land van Geel, een gebied dat toebehoorde aan de Berthouts. Zij waren ridders verbonden aan het hof van de hertogen van Brabant. In 1320 kreeg de laatste Berthout, Gerard Van Duffel, bij testament het dorp in leen. In 1332 maakte Retie zich los van het land van Geel en verwierf het statuut van een autonome heerlijkheid met eigen schepenenbank. Deze bestond uit zeven schepenen met als hoofd de drossaard. De heerlijkheid Retie bezat veel goederen onder meer twee hoeven met aanhorigheden waaronder de thans nog bestaande "Kleinhoef", twee watermolens en één windmolen. Tot aan het einde van het ancien régime bleef Retie een afzonderlijke heerlijkheid onder verscheidene adellijke families. Rond 1794 werd de heerlijkheid opgeheven en maakte vanaf dan deel uit van het departement van de Twee Neten, voorloper van de provincie Antwerpen. Schoonbroek werd in 1809 aan Turnhout gevoegd en werd in 1858 een gehucht van Oud-Turnhout. Bij de jongste fusie van 1977 werd het opnieuw een onderdeel van Retie.

Op kerkelijk vlak behoorde Schoonbroek tot de parochie van Retie die zelf afhing van de norbertijnen van Tongerlo. Reeds in 1364 werd de abdij van Tongerlo begeven van de kerk van Retie en van de gehuchten van Retie waaronder Schoonbroek. De paters bezaten al sinds de 12de eeuw goederen in Schoonbroek. Reeds vóór 1400 bestond er een verering voor St. Job in Schoonbroek. In de 15de en de 16de eeuw, toen de streek werd geteisterd door talrijke epidemieën, hechtte men veel belang aan deze heilige wiens patronaatschap sterk verspreid raakte. Volgens de overlevering begon men in 1476 met de bouw van een kapel voor de gelovigen van het gehucht. Reeds in 1565 werd een nieuwe en grotere kapel gebouwd. De huidige St. Job parochiekerk is een neogotisch gebouw dat dateert van het derde kwart van de 19de eeuw. Tot het midden van de 20ste eeuw bleef Schoonbroek een druk bezocht bedevaartsoord.¹¹

Cartografische bronnen

De Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, in 1771-1778 opgemaakt in opdracht van graaf de Ferraris, geeft ons een duidelijk beeld van de inrichting van het landschap op het einde van de 18de eeuw. Het gehucht Schoonbroek, op de kaart aangeduid als Schuynbroeck, is een woonkern rond een dries. De kerk van Schoonbroek staat aan de noordzijde van de dries, die door Ferraris wordt weergegeven als een boomgaard. De kerk is omgeven door een gracht. Ten noorden van de kerk is een klein deel van de dries in gebruik als grasland met hoogstammige bomen. Het onderzoeksgebied is te situeren onmiddellijk ten oosten van de kerk ter hoogte van de dries. De gebouwen van het gehucht zijn rond de dries geschikt. Aan de oostzijde van de dries karteerde Ferraris een drenkpoel. De woonkern is omgeven door omhaagde akkers. Ten noorden en ten zuiden van de akkers zijn de valleien van de waterlopen ingericht als beemdlandschap. De dichtstbijzijnde zones waar Ferraris nat weiland karteerde bevinden zich op 280m en meer verwijderd van het onderzoeksgebied. Ten westen van Schoonbroek wordt een groot deel van de oppervlakte ingenomen door heide.

Op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854) is de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied heringericht. De dries van het gehucht is aanzienlijk verkleind. Enkel ten zuiden van de kerk werd er nog weiland gekarteerd. De bebouwing is nog op dezelfde plaats te situeren als op de Ferrariskaart. Ten oosten van de kerk werden de Kabenstraat en de Beekstraat aangelegd. De delen van de dries ten noorden van de kerk en ten oosten van de nieuwe straten zijn in gebruik genomen voor landbouw. Dat is ook het geval ter hoogte van het onderzoeksgebied. De drenkpoel die Ferraris karteerde werd ook door Vandermaelen gekarteerd ca. 25 m ten zuiden van het onderzoeksgebied.

De Vandermaelenkaart is de eerste kaart waarop de Schoonbroekloop en de Corsendonkloop worden afgebeeld. Deze waterlopen liggen respectievelijk 255 m ten zuidoosten en 150 m ten westen van het onderzoeksgebied. De Schoonbroekloop kreeg een vertakking naar de drenkpoel. De delen van de lopen die het dichtst bij het onderzoeksgebied liggen zijn door de mens gegraven.

¹¹¹¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Parochiekerk Sint-Job [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/75879> (Geraadpleegd op 08-07-2019); <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14609>; Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Retie ID: 14609 URI: <https://id.erfgoed.net/themas/14609> (Geraadpleegd op 08-07-2019)

De Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) geeft een gedetailleerd beeld van de indeling van de percelen in de eerste helft van de 19de eeuw. De huidige Beekstraat en Kabinestraat, die grenzen aan het onderzoeksgebied, worden niet expliciet als weg aangeduid maar zijn wel herkenbaar in de percelering. De kerk, ca. 45 m ten westen van het onderzoeksgebied, is nog steeds omgeven door een gracht. De Corsendonkloop en Schoonbroekloop volgen hetzelfde tracé als op de Vandermaelenkaart.

Op de topografische kaart van 1873 zijn het onderzoeksgebied en zijn omgeving nauwelijks veranderd. Net ten noorden van het onderzoeksgebied werd een windmolen gebouwd. De windmolen werd in 1846 overgebracht vanuit Oud-Turnhout en in 1932 gesloopt.¹²

Op de topografische kaart van 1939 is de windmolen inderdaad niet meer gekarteerd. De drenkpoel is op deze kaart verdwenen. De Corsendonkloop kreeg een nieuwe vertakking in oostelijke richting ten noorden van de kerk en tot tegen de Kabinestraat, ter hoogte van het onderzoeksgebied. Deze vertakking is thans verdwenen.

Op de luchtfoto van 1971 blijkt de situatie nauwelijks veranderd te zijn sinds 1939. Het onderzoeksgebied is in gebruik als landbouwgrond. Op de luchtfoto van 2003 is de omgeving van het onderzoeksgebied vrij dicht bebouwd. Tussen 2003 en 2018 verscheen er in het noorden van het onderzoeksgebied een zone van ongeveer 120 m² die bedekt is met wit zand.

¹² <http://www.molenechos.org/verdwenen/molen.php?AdvSearch=4039>

Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de Ferrariskaart (1771-1778). © Geopunt

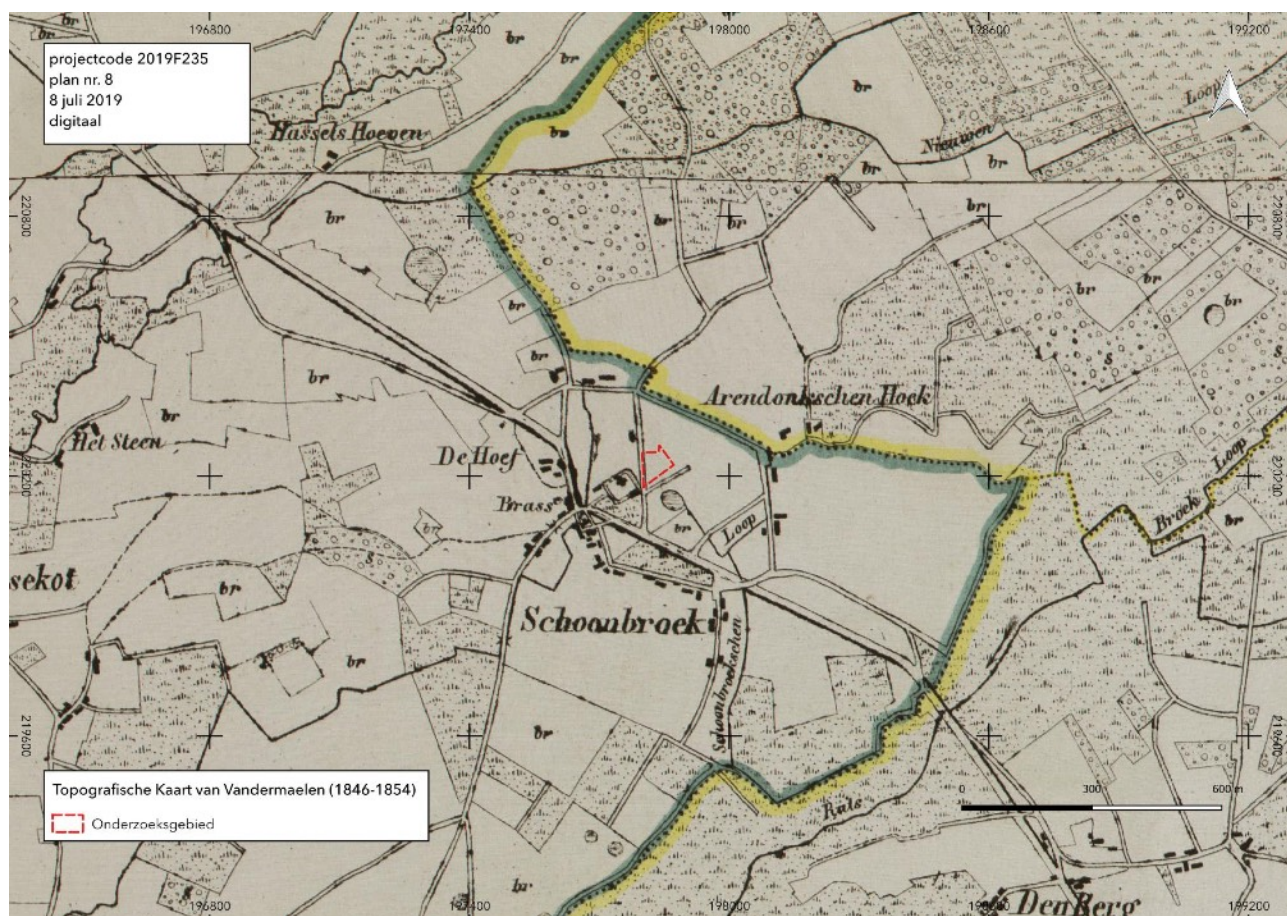

Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854). © Geopunt

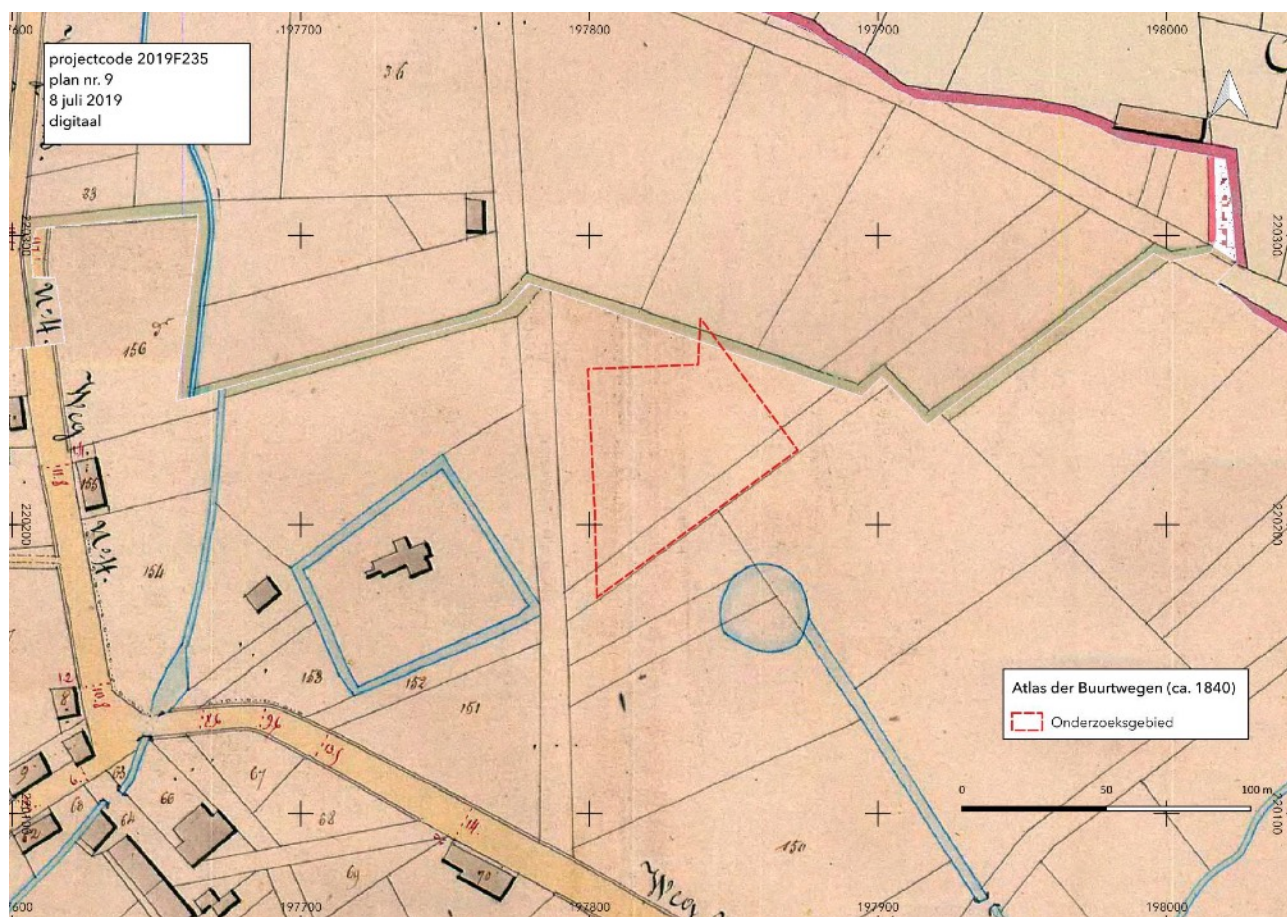

Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840). © Geopunt

Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1873. © Cartesius

Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1939. © Cartesius

Fig. 19 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt

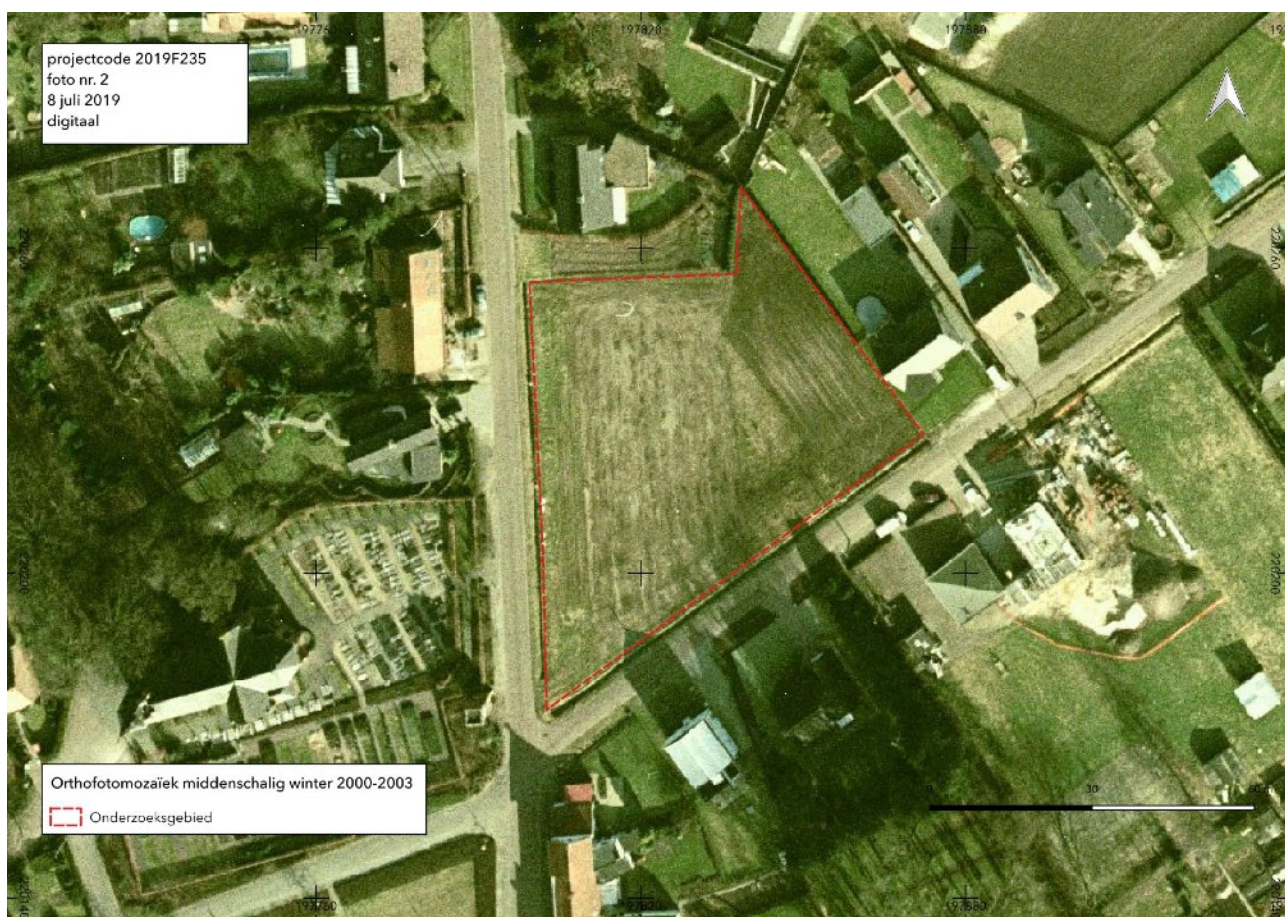

Fig. 20 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomosaïek middenschallig winter 2000-2003 © Geopunt

I.2.3 Archeologische situering

Het onderzoeksgebied is niet opgenomen in een vastgestelde of afgebakende archeologische zone en behoort ook niet tot de gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.

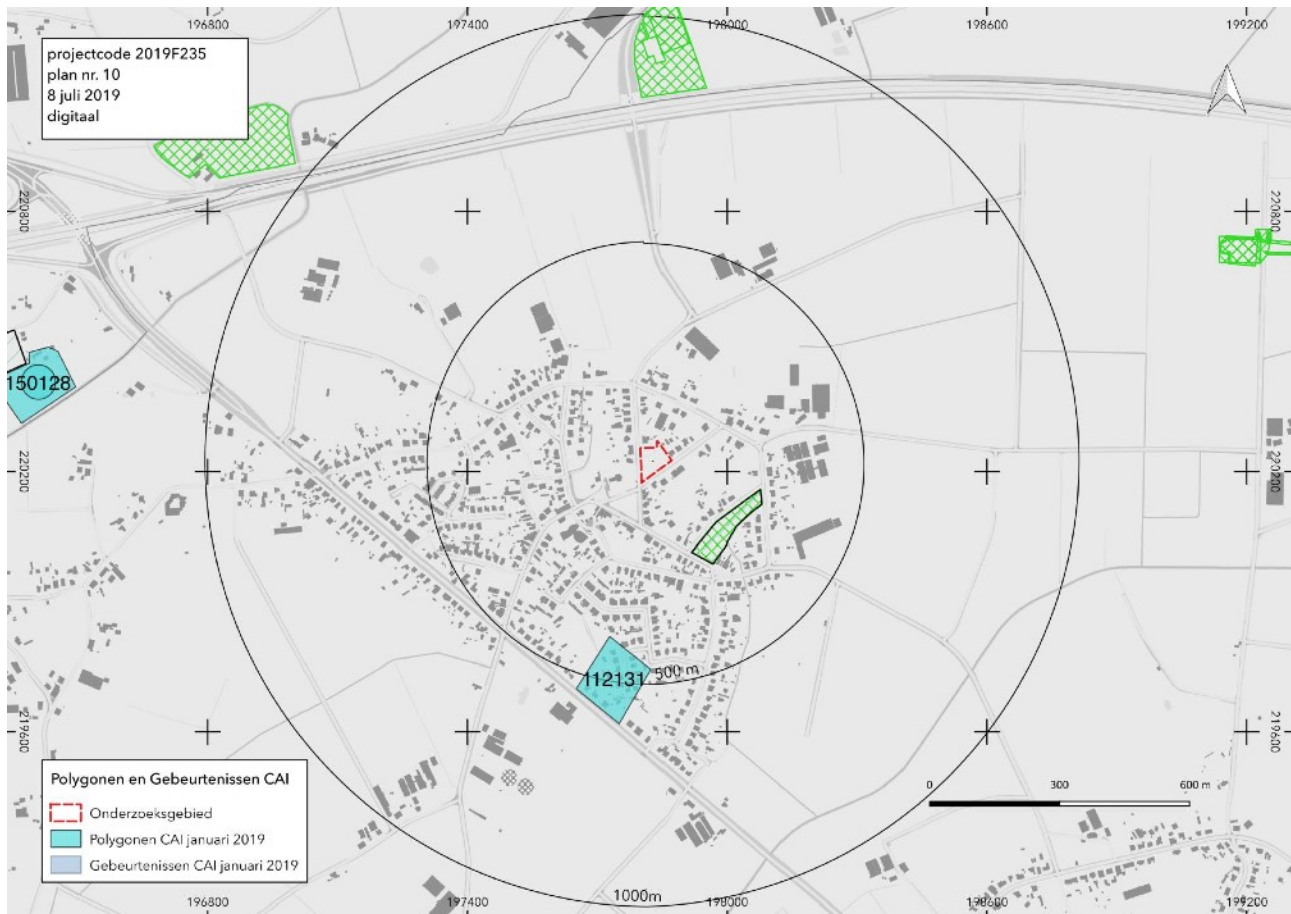

Fig. 21 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de polygone van de CAI toestand januari 2019 in overlay op het GRB met aanduiding van archeologienota's (groen gerasterd), gebieden geen archeologie (zwart omrand - turkoois gearceerd). © cai.onroenderfgoed.be & Geopunt

In de Centrale Archeologisch Inventaris¹³ is er binnen een straal van 500 m slechts één vindplaats opgenomen, ten zuiden van het onderzoeksgebied. In 2002 werden er op de locatie Slimakkers bij een controle van werken paalsporen uit de late middeleeuwen geregistreerd (CAI ID 112131).¹⁴

Op grotere afstand, in een straal tussen 500 en 1000 m, rond het onderzoeksgebied zijn er geen vindplaatsen van archeologisch erfgoed gekend.

Ongeveer 180 m ten zuidoosten van het onderzoeksgebied ligt een terrein waarvoor een archeologienota werd opgesteld. Op deze locatie werd een landschappelijk booronderzoek uitgevoerd waaruit bleek dat de bodem verstoord was. Ondanks de gunstige topografische ligging werd er geen verder onderzoek aanbevolen.¹⁵

¹³ De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen. De aan- of afwezigheid van archeologische sporen dient met verder archeologisch onderzoek vastgesteld te worden.

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 112131 Retie *Slimakkers I* (geraadpleegd op 9 juli 2019).

¹⁵ Alma et al. 2017

1.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?

Het onderzoeksgebied, in het centrum van het gehucht Schoonbroek, heeft een gunstige topografische positie. Het ligt op een zandrug tussen de vallei van de Wamp in het noorden en het Loeijense Neetje in het zuiden, ca. 570 m ten noordoosten van lager gelegen gronden die behoren tot het uiterste oosten van de depressie van de Schijns-Nete. Met uitzondering van de Wamp en het Loeijens Neetje hebben de waterlopen in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied een recente oorsprong.

De Corsendonkloop stroomt 150 m ten westen van het onderzoeksgebied, de Schoonbroekloop 240 m ten zuidoosten ervan. Beide lopen ontwateren de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied. De dichtstbijzijnde delen van de Corsendonkloop en de Schoonbroekloop werden gegraven in de 19de en 20ste eeuw.

Volgens de quartairgeologische kaart rusten op de formatie van Meer ter hoogte van het onderzoeksgebied eolische zanden van de Formatie van Gent. Die dateren uit het laat-pleistoceen (weichseliaan). De dichtstbijzijnde zones met fluviatiele afzettingen uit het holoceen bevinden zich meer dan 700 m ten noordwesten en ten zuidoosten van het onderzoeksgebied ter hoogte van de valleien van de Wamp en het Loeijens Neetje.

De bodem van het onderzoeksgebied bestaat uit een matig natte tot matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zdm - Zcm). De bodem van het onderzoeksgebied vertoont kenmerken die wijzen op invloed van de mens. De dikke antropogene humus A horizont ontstond door landbouwpraktijken waarbij plaggen uit de heide vermengd met mest van de potstal werden aangevoerd ter verbetering van de vruchtbaarheid van de grond.

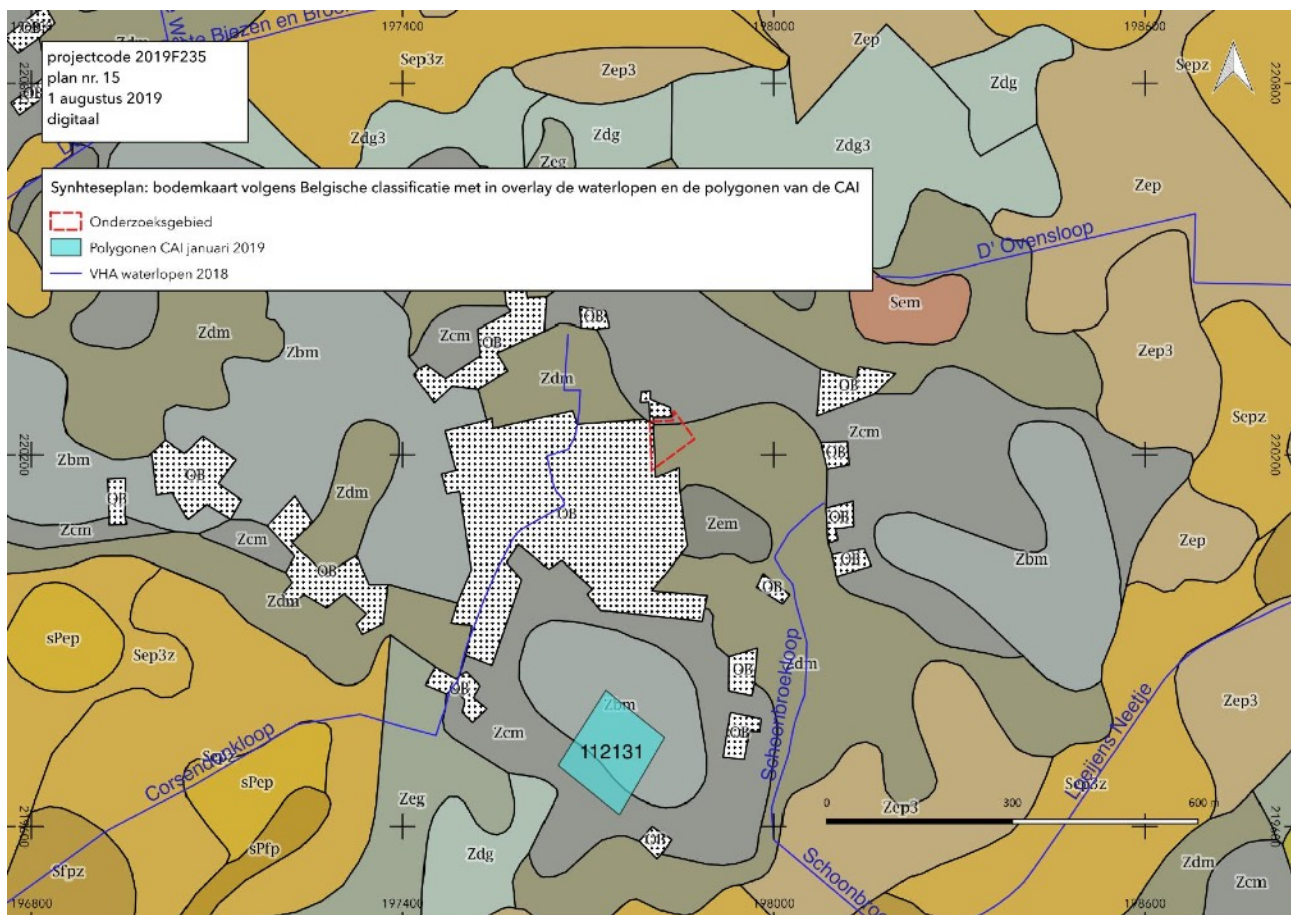

Fig. 22 Syntheseplan: Bodemkaart Belgische Classificatie met in overlay de polygonen van de CAI mei 2019 en de VHA waterlopen 2018
© Geopunt & cai.onroerendergoed.be

Binnen een straal van 1 km rond het onderzoeksgebied is er slechts één locatie met archeologisch erfgoed opgenomen in de CAI. Er werden paalsporen uit de late middeleeuwen geregistreerd op een terrein met een vergelijkbare topografische positie, maar met een bodem die iets droger is dan die van het onderzoeksgebied.

Hoe evolueerde het landschap en is er een evolutie in het grondgebruik ter hoogte van het projectgebied?

De omgeving van het onderzoeksgebied werd op het einde van de 18de eeuw gekarakteriseerd door landbouwgronden rondom het gehucht Schoonbroek. Ca. 450 m ten westen en 800 m ten noorden lag heidegebied. 500 m ten zuiden van het onderzoeksgebied en ter hoogte van de Grote Biezen en Broekloop en De Wamp (ca. 340 m naar het noorden) liggen natte weilanden. In de 19de eeuw werd de heide langzaamaan omgevormd tot naaldbos. Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw nam de bebouwing in Schoonbroek snel toe.

Op de Ferrariskaart lag het onderzoeksgebied binnen de dries van Schoonbroek, net ten oosten van de kerk. De bebouwing lag rond deze dries. Ongeveer 25 m ten zuiden van het onderzoeksgebied lag een drenkpoel. De dries was op dat moment in gebruik als boomgaard. In de loop van de eerste helft van de 19de eeuw werd de dries in gebruik genomen voor landbouw.

Wat is de impact van de geplande werken ?

Op het onderzoeksgebied worden twee woonblokken gebouwd. Onder deze woonblokken wordt een parkeergarage gegraven met een oppervlakte van 1052 m² en een diepte van 3,75 m -mV. De twee voorziene liftputten worden uitgegraven tot 5,20 m -mV. De verharde inrit heeft een oppervlakte van 152 m² en een verstoringsdiepte van 50 cm -mV. Dezelfde verstoringsdiepte geldt voor de geplande fietsenstalling en de dolomietverhardingen. Ten noorden en ten zuiden van de woonblokken wordt ter hoogte van de hoeken van de gebouwen telkens een gekoppelde regenwaterput van 7500 l en 10.000 l geplaatst. In de noordoosthoek van het projectgebied wordt een wadi aangelegd met een maximale diepte van 0,3 m -mV. Verspreid over het volledige onderzoeksgebied zijn bodemingrepen gepland met een diepte die een mogelijk aanwezig archeologisch relevant niveau bereiken.

1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

voor steentijd artefactensites(paleolithicum - mesolithicum)

In de steentijd voedde de mens zich voornamelijk door middel van jacht, visvangst en het verzamelen van voedsel. Deze 'jager-verzamelaars' verbleven in tijdelijke kampementen. Het zijn vooral achtergebleven werktuigen in vuursteen die verwijzen naar een dergelijke verblijfplaats. Uit verschillende studies is gebleken dat veel van de gekende vindplaatsen van werktuigen uit het paleolithicum, mesolithicum en vroeg-neolithicum voorkomen op de overgang van hoge/droge gronden naar lage/natte zones. Dit noemt men een landschappelijke gradiënt. Het verband tussen het aantreffen van steentijd artefactensites en een gradiënt is sterker naarmate sterker naarmate de overgang abrupter is, bijvoorbeeld aan de randen van beekdalen. Kampementen van jager-verzamelaars kunnen verwacht worden in een zone vanaf de gradiënt tot ca. 200 m in het droge deel. Een verklaring hiervoor is te vinden in het feit dat landschappelijke gradiënten op korte afstand van elkaar een grote verscheidenheid aan voedselbronnen en grondstoffen verschaffen en de aanwezigheid van drinkwater garanderen. Rivier- en beekdalen zijn daarenboven markante en goed herkenbare landschapselementen in een door bos gedomineerde landschap. Dalen vormden in het laat-paleolithicum en het mesolithicum belangrijke transportroutes.¹⁶

Het onderzoeksgebied ligt op een zandrug tussen de vallei van de Wamp in het noorden en het Loeiense Neetje in het zuiden, ca. 570 m ten noordoosten van lager gelegen gronden in het uiterste oosten van de depressie van de Schijns-Nete.

Binnen een straal van 250 m rond het onderzoeksgebied liggen er geen natuurlijke waterlopen. De dichtstbijzijnde fluviatiele afzettingen uit het holoceen bevinden zich meer dan 700 m ten oosten van het onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied ligt niet in een gradiëntzone. Ook de overgang van natte naar drogere gronden bevindt zich in alle windrichtingen op een afstand van 550 à 700 m verwijderd van het onderzoeksgebied. De drenkpoel, ca. 25 m ten zuiden van het onderzoeksgebied, heeft een menselijke oorsprong.

Op basis van de beschikbare informatie wordt de kans op het aantreffen van een steentijd artefactensite laag ingeschat.

voor protohistorische en historische sites (neolithicum - nieuwe tijd)

Het grondwaterregime, de natuurlijke vruchtbaarheid en de bewerkbaarheid van de bodem bepalen mee de keuze van inplantingsplaatsen voor permanente bewoning vanaf het neolithicum. Vindplaatsen van landbouwers worden gekenmerkt door grondsporen, zoals paalkuilen, haardkuilen, afvalkuilen, waterputten en graven. De informatiewaarde van deze vindplaatsen wordt bepaald door hun ingegraven sporen. Door ploegen zullen ondiepe sporen verdwijnen, diepere sporen zullen bewaard gebleven zijn. De eventuele bewaring onder de antropogene humuslaag van oudere sites en grondsporen is afhankelijk van de mate waarin het oude loopvlak is opgenomen in de oudste akkerlagen.

Het onderzoeksgebied ligt in een zone met topografisch en bodemkundig gunstige eigenschappen voor de aanwezigheid en bewaring van sporensites. De aanwezigheid van een plaggenbodem zorgt ervoor dat eventueel aanwezige archeologische sporensites een goede kans op bewaring hebben.

De sequentie van historische cartografische bronnen van het derde kwart van de 18de eeuw tot midden van de 20ste eeuw en de luchtfotomozaïeken sinds de jaren 1970 maken duidelijk dat het projectgebied in deze periodes nooit is bebouwd en in gebruik was voor landbouw. Sporen van bewoning in de nieuwe tijd en nieuwste tijd worden niet verwacht.

Wegens de hoge ouderdom van het dorp Schoonbroek, de abdij van Tongerlo bezat hier in de 12de eeuw reeds goederen, is het mogelijk dat er sporen van middeleeuwse bewoning aanwezig zijn. Anderzijds kan de ligging binnen de dries van Schoonbroek ervoor gezorgd hebben dat er in deze periode nooit werd gebouwd.

Op basis van de topografische ligging, de bodemgesteldheid en het historisch landschapsgebruik bestaat de kans op het aantreffen van archeologisch erfgoed dat dateert van het neolithicum tot de middeleeuwen.

¹⁶ Verhoeven et al. 2010.

I.2.6 Samenvatting

Het onderzoeksgebied, met een oppervlakte van 3782 m², ligt in het centrum van Schoonbroek, een deelgemeente van Retie. Het ligt op een zandrug tussen de vallei van de Wamp in het noorden en het Loeiense Neetje in het zuiden, ca. 570 m ten noordoosten van lager gelegen gronden die behoren tot het uiterste oosten van de depressie van de Schijns-Nete. Met uitzondering van de Wamp en het Loeijens Neetje hebben de waterlopen in de omgeving van het onderzoeksgebied een recente oorsprong.

Binnen een straal van 1 km rond het onderzoeksgebied is er slechts één locatie met archeologisch erfgoed opgenomen in de CAI. Er werden paalsporen uit de late middeleeuwen geregistreerd op een terrein met een vergelijkbare topografische positie, maar met een bodem die iets droger is dan die van het onderzoeksgebied.

Op de Ferrariskaart lag het onderzoeksgebied binnen de dries van Schoonbroek, net ten oosten van de kerk. De bebouwing lag rond de dries. Ongeveer 25 m ten zuiden van het onderzoeksgebied lag een drenkpoel. De dries was op dat moment in gebruik als boomgaard. In de loop van de eerste helft van de 19de eeuw werd de dries grotendeels in gebruik genomen voor landbouw.

Op het onderzoeksgebied worden twee woonblokken gebouwd. Onder deze woonblokken komt een parkeergarage met een oppervlakte van 1052 m² en een diepte tot 3,75 m -mV. De twee liftputten reiken tot 5,20 m -mV. De parking is bereikbaar via een verharde toerit vanaf de Kabiensstraat. De toerit, de geplande fietsenstalling en de dolomietverhardingen hebben een verstoringsdiepte van 50 cm -mV. Ten noorden en ten zuiden van de woonblokken worden ter hoogte van de hoeken van de gebouwen telkens een gekoppelde regenwaterput van 7500 l en 10.000 l geplaatst. In de noordoosthoek van het projectgebied wordt een wadi aangelegd met een maximale diepte van 0,3 m -mV. Verspreid over het volledige onderzoeksgebied zijn bodemingrepen gepland met een diepte die een mogelijk aanwezig archeologisch relevant niveau bereiken.

Binnen een straal van 250 m rond het onderzoeksgebied stromen er geen natuurlijke waterlopen. De dichtstbijzijnde fluviatiele afzettingen uit het holoceen bevinden zich meer dan 700 m ten oosten van het onderzoeksgebied. Het onderzoeksgebied ligt niet in een gradiëntenzone. Ook de overgang van natte naar drogere gronden bevindt zich in alle richtingen op een afstand van 550 à 700 m van het onderzoeksgebied. De drenkpoel, ca. 25 m ten zuiden van het onderzoeksgebied, heeft een menselijke oorsprong. Op basis van de beschikbare informatie wordt de kans op het aantreffen van een steentijd artefactensite laag ingeschat.

Het onderzoeksgebied ligt in een zone met topografisch en bodemkundig gunstige eigenschappen voor de aanwezigheid en bewaring van sporensites. De aanwezigheid van een plaggenvlaag zorgt ervoor dat eventueel aanwezige archeologische sporensites een goede kans op bewaring hebben.

De sequentie van historische cartografische bronnen van het derde kwart van de 18de eeuw tot op heden maakt duidelijk dat het onderzoeksgebied sinds toen onafgebroken in gebruik is geweest als landbouwgrond. Er worden geen sporen verwacht van bewoning uit de nieuwe en de nieuwste tijd.

Wegens de hoge ouderdom van het dorp Schoonbroek, de abdij van Tongerlo bezat hier in de 12de eeuw reeds goederen, is het mogelijk dat er sporen van middeleeuwse bewoning aanwezig zijn. Anderzijds kan de ligging binnen de dries van Schoonbroek ervoor gezorgd hebben dat er in deze periode nooit werd gebouwd ter hoogte van het onderzoeksgebied.

Op basis van de topografische ligging, de bodemgesteldheid en het historisch landschapsgebruik bestaat de kans op het aantreffen van archeologisch erfgoed dat dateert van het neolithicum tot de middeleeuwen.

Bibliografie

Uitgegeven bronnen

Alma X. Datema R. & Midema F. 2017. Archeologienota Retie Broekstraat. VEC Nota 271. Brugge: Vlaams Erfgoed Centrum. <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/5280>

Baeyens L. 1972. Bodemkaart van België.

Bogemans F. 2005. Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 9-5. Maarle - Arendonk. Brussel.

Bogemans F. 2005 & 2008. Legende Overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen.

De Moor G. & Pissart A. 1992. Het reliëf. In Denis J. Geografie van België. Brussel: Gemeentekrediet, 129-215.

Dondeyne S., Vanierschot L., Langohr R., Van Ranst E. & Deckers J. 2015. De grote bodemgroepen van Vlaanderen: kenmerken van de 'Reference Soil Groups' volgens het internationale classificatiesysteem World Reference Base. KU Leuven & Universiteit Gent in opdracht van de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie, Afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen.

Van Ranst E. & Sys D. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Gent.

Digitale bronnen

Agiv. Agentschap voor Geografische informatie Vlaanderen

<https://www.agiv.be>

Bodemverkenner

<https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

Cartesius

<http://www.cartesius.be>

Cartoweb

www.cartoweb.be, www.ngi.be

Centraal Archeologische Inventaris

cai.erfgoed.net en <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>

Databank Ondergrond Vlaanderen

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

Geoportaal

<https://geo.onroerenderfgoed.be>

Geopunt Vlaanderen

<http://www.geopunt.be/kaart>

Inventaris Onroerend Erfgoed

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

Molenecho's

www.molenechos.org

Figurenlijst

- Fig. 1 Situering van het projectgebied op het Groot Referentie Bestand. © Geopunt
- Fig. 2 Situering van het projectgebied de topografische kaart 1:10.000. © cartoweb
- Fig. 3 Situering van het projectgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2018. © Geopunt
- Fig. 4 Opmetingsplan bestaande toestand. © Architects in Motion 13 november 2017
- Fig. 5 Zicht op het onderzoeksgebied vanaf het noorden. In de voorgrond is het rechthoekige gedeelte met wit zand duidelijk herkenbaar. (23/7/2019) © Fodio
- Fig. 6 Zicht op het onderzoeksgebied vanaf het zuiden. (23/7/2019) © Fodio
- Fig. 7 Inplantingsplan geplande toestand. © Architects In Motion 7 augustus 2018
- Fig. 8 Snede. © Architects In Motion 7 augustus 2018
- Fig. 9 Snede. © Architects In Motion 7 augustus 2018
- Fig. 10 Situering van het onderzoeksgebied op het digitaal hoogtemodel met in overlay de waterlopen zoals opgenomen in de Vlaamse Hydrografische Atlas 2019. © Geopunt
- Fig. 11 Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart. © DOV
- Fig. 12 Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart. © DOV
- Fig. 13 Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens Belgische Classificatie. © DOV
- Fig. 14 Situering van het onderzoeksgebied op de Ferrariskaart (1771-1778). © Geopunt
- Fig. 15 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart van Vandermaelen (1846-1854). © Geopunt
- Fig. 16 Situering van het onderzoeksgebied op de detailplannen van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840). © Geopunt
- Fig. 17 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1873. © Cartesius
- Fig. 18 Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1939. © Cartesius
- Fig. 19 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek kleinschalig zomer 1971. © Geopunt
- Fig. 20 Situering van het onderzoeksgebied op de orthofotomozaïek middenschallig winter 2000-2003 © Geopunt
- Fig. 21 Situering van het onderzoeksgebied ten opzichte van de polygonen van de CAI toestand januari 2019 in overlay op het GRB met aanduiding van archeologienota's (groen gerasterd), gebieden geen archeologie (zwart omrand - turkoois gearceerd). © cai.onroerenderfgoed.be & Geopunt
- Fig. 22 Synthesepan: Bodemkaart Belgische Classificatie met in overlay de polygonen van de CAI en de waterlopen © Geopunt & cai.onroerenderfgoed.be

Archeologische periodes in Vlaanderen

Periode			Datering
steentijd	paleolithicum	vroeg (oud)	tot 300.000 BP
		midden	300.000 - 35.000 BP
		laat (jong)	35.000 - 14.000 BP
		finaal	vanaf 14.000 BP
	mesolithicum	vroeg	vanaf 9500 v. Chr.
		midden	8 ^{ste} millennium v. Chr.
		laat	7 ^{de} en 6 ^{de} millennium v. Chr.
		finaal	5 ^{de} millenium v. Chr.
	neolithicum	vroeg	5300 - 4400 v. Chr.
		midden	4400 - 3700 v. Chr.
		laat	3700 - 3000 v. Chr.
		finaal	3000 - 2000 v. Chr.
metaaltijden	bronstijd	vroeg	2000 - 1800 v. Chr.
		midden	1800 - 1100 v. Chr.
		laat	1100 - 800 v. Chr.
	ijzertijd	vroeg	800 - 500 v. Chr.
		midden	500 - 250 v. Chr.
		laat	na 250 v. Chr.
Romeinse tijd		vroeg	1 ^{ste} eeuw
		midden	2 ^{de} en 3 ^{de} eeuw
		laat	4 ^{de} eeuw
middeleeuwen		vroeg	5 ^{de} tot 9 ^{de} eeuw
		volle	10 ^{de} tot 12 ^{de} eeuw
		laat	13 ^{de} tot 15 ^{de} eeuw
nieuwe tijd			16 ^{de} tot 18 ^{de} eeuw
nieuwste tijd			19 ^{de} en 20 ^{ste} eeuw

Dit chronologisch kader is bedoeld ter oriëntatie. Er werd gekozen voor algemene tijdvakken om niet de indruk te wekken dat culturen in kalenderjaren kunnen worden gevat. De jaren voor 10.000 BP zijn uitgedrukt in 'jaren geleden' of jaren BP (before present = 1950). De jaren na 10.000 BP zijn uitgedrukt in jaren voor of na Chr.